

Fra: Frøken Henriette Homanns Legat v/ styreleder Per G. Norseng

Til: Vestfold og Telemark fylkeskommune
Prosjektgruppen for arkiv- og museumsutredningen
v/ leder Terje Gansum (terje.gansum@vtfk.no) og Stine-Marie Schmedling
(s.schmedling@vtfk.no)

INNSPILL TIL ARBEIDET MED FELLES MUSEUMSPLAN FOR VESTFOLD OG TELEMARK

Styret i Frøken Henriette Homanns Legat / Berg-Kragerø Museum takker for invitasjonen til å delta i innspillmøte i Bø 5. mars i år, og nå til å gi skriftlige innspill. Vi vil særlig forholde oss til tre spørsmål som ble bragt på bane fra arrangøren i plenum under møtet i Bø:

- Hvilke oppgaver har museene i vår tid?
- Hvordan kan museene best organiseres for å møte befolkningens og sentrale og lokale myndigheters forventninger til museumstilbudet?
- Hvilken rolle skal den nye fylkeskommunen spille i forhold til museene i Vestfold og Telemark?

For å besvare disse spørsmålene vil vi dels ta utgangspunkt i museumspolitiske føringer fra sentrale myndigheter og den utvidelsen av norske museers samfunnsoppdrag som disse signaliserer, og som også gjenspeiles i mange museers praksis de senere årene. Dels vil vi også ta utgangspunkt i føringer fra Telemark fylkeskommunen i forbindelse med konsolideringen i vår del av fylket. Og dels bygger vi på de lærdommene både vi og andre kan trekke av erfaringene fra vårt konsoliderte museum og vårt eget lokalmuseum etter konsolideringen med Telemark Museum.

Sammendrag og anbefalinger

Berg-Kragerø Museum (BKM) eies av Stiftelsen Frøken Henriette Homanns Legat (FHHL) og består av et stort museumsanlegg på Berg utenfor Kragerø sentrum og Theodor Kittelsens fødehem («Kittelsenhuset») i selve byen. FHHL er stiftet av Kragerø kommune. Kommunen oppnevner 4 av 6 styremedlemmer, museets venneforening de resterende 2.

FHHL / BKM eier store og verdifulle samlinger av kulturhistoriske gjenstander, kunst og fotografier, en antikvarisk bygningsmasse både på Berg og i Kragerø sentrum og et stort og moderne museumsbygg på Berg med store og gode magasiner og utstillingssaler.

BKM – en kort situasjonsbeskrivelse

BKM var konsolidert som en avdeling av Telemark Museum (TM) i 2003 og fra 2008 til 2017. Siden februar 2017 har FHHL hatt en noe løstere konsolideringsavtale med TM som innebærer at den lokale eierstiftelsen har ansvaret for driften av BKM, men mottar tilskudd og tjenester fra TM.

FHHL har siden konsolideringen i Telemark ble vedtatt av fylkeskommunen i 2002, vært en varm tilhenger av museumsreformen, med utgangspunkt i de politiske føringene som lå til grunn fra sentralt og regionalt hold.

Ifølge stortingsmelding nr. 48 (2002-2003) var hovedmålene for konsolideringen av museene

- å bevare og styrke lokalt engasjement og deltakelse i kulturminneforvaltningen
- å sikre faglig kompetanse på regionalt nivå
- å samordne museene i et nasjonalt nettverk

Det ble understreket at hensikten ikke var å sentralisere museumstilbudene, men å beholde de lokale formidlingsarenaene. Og Telemark fylkesting la for egen regning til i sitt vedtak om konsolidering av museene der at det ikke skulle komme til oppsigelser som følge av konsolideringen.

De sentrale museumspolitiske føringene fra 2002 gjelder fremdeles, men er blitt supplert med politikkdokumenter som bl.a. understreker behovet for styrking av samlingsforvaltningen, digitaliseringen og forskningen i museene. Museene forventes dessuten i stigende gjennom sin formidling å bidra både til skoleundervisning, integrering, helsevern, aldersomsorg m.m. Dette er funksjoner som har utvidet samfunnsoppdraget og forutsetter lokale museumstilbud innrettet mot et lokalt publikum. Ikke minst er samarbeidet med skoleverket blitt fremhevet av sentrale myndigheter, bl.a. i den såkalte Humaniorameldingen fra 2015.

Vi registrerer at det konsoliderte museet har vært aktivt i flere av de nasjonale museumsnettverkene. Vi registrerer likeledes at konsolideringen har ført til en merkbar kompetansebygging i det konsoliderte TM innenfor vedlikehold/teknisk drift og økonomisk/administrative funksjoner. Dette har også kommet BKM til gode. Det kan også i noen grad ha funnet sted en styrking på andre fagområder, selv om det er mindre synlig for oss.

Aller viktigst for vår evaluering av museumsreformens betydning for BKM er det imidlertid at TM ikke har prioritert det som åpenbart er å nødvendig for å bevare og styrke det lokale engasjementet over tid: å opprettholde og videreutvikle de lokale museumstilbudene.

Etter den endelige konsolideringen i 2008 har TM gradvis trappet ned og til slutt helt fjernet den kulturfaglige bemanningen ved BKM. Museet har gått fra helåråpning til åpning bare i kort sommersesong. Undervisning og annen formidling er blitt søkt ivaretatt fra Skien, men både aktivitetsnivået og besøkstallene falt dramatisk nokså kort tid etter sammenslåingen. Dette er i tråd med gjeldende strategiske plan i TM, som både hos oss innebærer nedleggelse av aktiv drift på de alminnelige lokale kulturhistoriske museene utenfor Skien og ellers konsentrasjon om utvikling av «turistattraksjoner», som for Kragerø vedkommende innebærer en ensidig satsing på Kittelsenhuset.

Kragerø kommune har støttet økonomisk opp om økt satsing i Kittelsenhuset. Men hverken kommunen eller FHHL har ønsket at virksomheten på Berg skulle trappes ned. Kittelsenhuset har etter eierstiftelsens skjønn på grunn av sin beskjedene størrelse og det totale fraværet av innbo og andre gjenstander fra Kittelsens første barndom (0-5 år) der ikke noe potensial for å utvikles som

kunstnerhjem med appell til turister, slik TM har lagt opp til. Derimot er det egnet til å vise innlånt original Kittelsen-kunst etter betydelige oppgraderinger av sikkerhetsnivået i 2007.

Det er for å gjenopprette et minimum av drift i Kragerøs hovedmuseum på Berg at FHHL har overtatt ansvaret for den aktive forvaltningen der fra 2017 i samarbeid med venneforeningen – og med betydelig arbeidsinnsats derfra. Erfaringen med dette har vist oss at dette ikke kan gjøres på faglig forsvarlig vis uten en viss profesjonell kulturfaglig bemanning. Overføringene fra TM til driften er ikke tilstrekkelige til å finansiere en slik bemanning. FHHL har derfor stilt til disposisjon fondsmidler som sammen med tilskuddene fra TM har gjort det mulig å engasjere en daglig leder i prosjektstilling med god historiefaglig, museumsfaglig og pedagogisk kompetanse i inntil 2 år fra august 2019.

Dette har sammen med økt frivillig innsats gitt virksomheten på Berg et løft igjen. Men det er altså basert på fondsmidler og derfor ikke en løsning som er økonomisk bærekraftig utover prosjektperioden om ikke TM endrer sine prioriteringer og/eller eierstiftelsens inntekter øker vesentlig gjennom økte årlige tilskudd. Om ikke noe skjer med dette, vil Kragerø stå uten lokalmuseum om et par år. Med tanke på at BKM før konsolideringen ble drevet med høy faglig kompetanse, tre fast ansatte i fulle stillinger og til dels ytterligere prosjektansatte medarbeidere, ville dette mildt sagt være et svært uheldig utfall av en museumsreform som skulle styrke den lokale museumsdriften gjennom mer samordning på regionalt og nasjonalt nivå. Hvordan har vi kommet i denne spesielle og uholdbare situasjonen?

Hvordan er det blitt slik?

TM har begrunnet nedtrappingen av aktiviteten lokalt dels med økte kostnader, høyere faglige krav og sviktende kommunal finansiering. Styret i FHHL mener at disse forholdene er av underordnet betydning. Bl.a. vil vi påpeke at det kommunale årlige driftstilskuddet ble til nær det dobbelte i forbindelse med løftene om økt satsing på Kittelsenhuset. I forhold til folketallet både i «gamle» og «nye» Skien kommune er det faktisk høyt. I stedet mener vi at det er strukturelle og organisatoriske forhold som utgjør hovedårsakene til det uvanlige utfallet av museumsreformen i vårt område, og vil spesielt peke på følgende forhold som forsterker hverandre gjensidig:

- Nedbyggingen av lokalmuseene som egne organisatoriske enheter
- Samling av de ansatte i et fåtall tematisk definerte avdelinger der de ansatte arbeider på tvers av tidligere organisatoriske og geografiske skiller – satsing på spesialisert kompetanse i stedet for lokalkunnskap
- Samlingen av alle lederfunksjoner og nesten all arbeidskraft i Skien
- S sammensetningen av styret i TM
- Satsing på nytt museumsbygg i Skien med helårsåpne utstillinger

Nesten alle tilsatte i TM har sin daglige arbeidsplass i Skien. Det har ført til at kontakten med lokalsamfunnet er blitt dårligere. I den grad virksomhet er opprettholdt lokalt med tilreisende arbeidskraft fra Skien, er dette lite effektiv utnyttelse både av tid og penger som må antas å svekke det konsoliderte museets totale økonomi.

Konsentrasjonen av virksomheten om Skien innebærer også at premissleverandørene for TMs styre, dvs. ledergruppen i museet, har lettest for å se tingene fra et Skien-perspektiv. Det samme gjelder styret. På grunn av den sterke konsentrasjonen av personale der, er det regelmessig ansatte derfra som representerer personalet i styret. Og fremfor alt vil vi peke på det uheldige ved måten konsolideringen ble organisert og gjennomført på i 2003 og årene som fulgte:

- Fylkestinget overlot både det praktiske og formelle ansvaret til «gamle) Telemark Museum i Midtre og Nedre Telemark
- Det ble med dette overlatt til «gamle» TM å stille betingelsene for å kunne delta i «nye» TM
- Forslag om å opprette en ny paraplyorganisasjon ble avvist av TM
- Fusjonen foregikk i stedet ved at Stiftelsen Telemark Museum i Skien foretok en virksomhetsovertagelse av de små og mellomstore driftsenhetene
- Styret i Telemark Museum ble utvidet med representanter for de innfusjonerte museene, men man videreførte en gammel ordning med at et privat fond i Skien, med støtte til museet på Brekke og andre tiltak i Skien som et særlig formål, utnevner en representant til museumsstiftelsens styre
- Representanten for dette fondet er regelmessig blitt valgt til styreleder, både før og etter konsolideringen

Særlig de to sistnevnte forholdene ser vi på som ytterst uheldige den dag i dag. Vi kan ikke forstå det annerledes enn at det her gjennom hele det konsoliderte museets 17-årige historie har foreligget et stort og vedvarende habilitetsproblem som det det er på høy tid å ta tak i.

Hva bør gjøres?

Styret i FHHL ønsker fortsatt at BKM – også hovedanlegget på Berg – skal være en del av driften til et konsolidert museum. Men det er åpenbart svært ressurskrevende for TM å innrede et helt nytt sentraltmuseum i Skien, fylle det med innhold og holde det åpent hele året. Byggingen er finansiert med eksterne midler. Ifølge årsberetningen for TM har museet over år bygget opp likviditet for å møte de nye økonomiske utfordringene som er knyttet til at nybygget snart skal tas i bruk og drives. Vi mener at TM i samarbeid med stat, fylkeskommune, vertskommunen Skien og private støttespillere må finne andre måter å finansiere dette på enn å redusere aktiviteten i andre deler av det konsoliderte museet i strid med oppdraget museet påtok seg med konsolideringen.

Vi er åpne for å kunne inngå i en delvis annen og/eller enda større konsolidert enhet når museumskartet for den nye fylkeskommunen Vestfold og Telemark nå skal tegnes. Men på bakgrunn av erfaringene fra det konsoliderte TM, mener vi det er overmåte viktig at det konsoliderte museet får en selvstendig overordnet driftsorganisasjon, helst en stiftelse, med et styre som er slik sammensatt at de lokale museene, både i Skien og de andre vertskommunene til dagens TM, kan føle seg trygge på at det blir tatt rimelig hensyn til både liten og stor, sentrum og periferi.

Under denne nye driftsorganisasjonen er det viktig at de lokale eierstiftelsene fortsatt kan spille en rolle, både som eiere av anlegg og samlinger, som samarbeidspartnere for det konsoliderte museet og som bindeledd til ulike lokale instanser og miljøer. Vi har registrert at ledelsen i TM lenge har signalisert et ønske om å gjøre noe med dette for å forenkle styringen av museet. Ut fra vår erfaring vil en eventuell nedleggelse bare være til skade både for det konsoliderte museet og for de lokale arenaene. Uten vår lokale eierstiftelse ville det neppe vært noen form for aktiv drift og forvaltning av det store og flotte museet på Berg – og en museumspolitisk skandale ville etter vårt skjønn vært et faktum. Sammen med venneforeningene er eierstiftelsene viktige for å mobilisere frivillig innsats, skaffe økonomiske midler og sikre at kulturhistorisk verdifulle gjenstander fortsatt havner i profesjonelle museer i stedet for i private samlinger eller private hjem. Om vi får en ny driftsorganisasjon for det konsoliderte museet, føler vi oss sikre på at også Stiftelsen Telemark Museum vil ønske å videreføres som lokal eierstiftelse der, til beste for museumsutviklingen der.

Vi mener også at det er viktig å sikre et minimum av lokal kulturfaglig bemanning på de enkelte arenaene, som f.eks. BKM. Lokalkunnskap og lokale nettverk er viktig for å ta vare på og utvikle det

lokale engasjementet. Kortreist formidling er dessuten mer bærekraftig både i forhold til økonomi og klima. En slik organisering sikrer også at periferiens perspektiv blir bedre formidlet i organisasjonen.

For å få museumsreformen i vårt område på sporet igjen, slik at alle hovedformålene ivaretas på en best mulig måte, er det dessuten viktig at den nye fylkeskommunen tar et større politisk ansvar for museumsutviklingen i fylket enn Telemark fylkeskommune har gjort. Vi ønsker oss en fylkeskommune som holder behørig armlengdes avstand til de konsoliderte museenes innholdsproduksjon og faglige vurderinger, men som likevel bidrar aktivt gjennom museumsplanen, oppfølgingen av denne og andre virkemidler til å sikre en rimelig fordeling av museumstilbudene og ressursene til museumsdrift i ulike deler av fylket.

Ytterligere bakgrunnsinformasjon følger vedlagt. Ved behov stiller styreleder og andre styremedlemmer gjerne til utdypende samtaler om innspillene våre.

Kragerø / Oslo 25.5. 2020,

Med vennlig hilsen for Frøken Henriette Homanns Legat / Berg-Kragerø Museum,

Per G. Norseng/s
Styreleder

Vedlegg: Berg-Kragerø Museum i museumsreformen

Berg-Kragerø Museum (BKM) består av et omfattende museumsanlegg på lystgården Berg utenfor Kragerø sentrum, med både antikvariske bygninger og et moderne magasin-, administrasjons- og utstillingsbygg med god standard og kapasitet i alle funksjoner, og dessuten det såkalte Kittelsenhuset inne i byen, Theodor Kittelsens fødehem. Museet på Berg åpnet for publikum i 1955 etter mange års forberedelser.

En mer omfattende historikk frem til 2011 finnes i en vedlagt artikkel fra *Årsskrift frå Telemark historielag* 2011: «Berg-Kragerø Museum fra fremtid til fortid», skrevet av de tidligere bestyrerne Jean Aase og Per G. Norseng. Her vil vi fremheve noen hovedpunkter og ajourføre historien frem til i dag:

Museet med samlinger, bygninger og andre anlegg begge steder eies av stiftelsen Frøken Henriette Homanns Legat (FHHL). Dette legatet er stiftet av Kragerø kommune etter en testamentarisk gave til kommunen fra lystgårdens siste private eier og beboer som døde i 1943. Etter någjeldende vedtekter oppnevner kommunen fire av styremedlemmene, og museets venneforening de siste to. Styret er sammensatt med tanke på at medlemmene skal ha bred kompetanse og kunne bidra aktivt i museets arbeid også utover det museumsstyrer normalt gjør.

Ved siden av de antikvariske bygningene består museets samlinger hovedsakelig av tre deler:

- En eldre byhistorisk samling
- Møbler, kunst, tekstiler, fotografier og annet innbo og løsøre etter familien Homann som fulgte med lystgården da den ble gitt testamentarisk til kommunen for museumsformål
- Gjenstander, fotografier o.a. fra hele nåværende Kragerø kommune som er kommet til museet etter andre verdenskrig

De registrerte samlingene består av ca. 15000 kulturhistoriske gjenstander og omtrent like mange fotografier. 6263 gjenstander og 6052 fotografier var ved midten av mai 2020 gjort tilgjengelig på DigitaltMuseum. Den uregistrerte fotosamlingen anslås å utgjøre rundt 500 000 fotografier. Disse samlingene har til dels stor kulturhistorisk verdi, langt utover det lokale og regionale. Dette gjelder i særlig grad innboet fra familien Homann og fotosamlingene etter familiemedlemmene der og andre pionérer i norsk fotohistorie. Ifølge Henriette Homanns testament skal samlingene derfra tilfalle Norsk Folkemuseum dersom museet på Berg blir avviklet.

Etter vedtak i Telemark fylkesting i 2002 var BKM fra 1. januar 2003 konsolidert med Telemark Museum (TM) som en avdeling under dette. Museet hadde da tre fast ansatte medarbeidere i fulle stillinger (førstekonservator/bestyrer, registrator/formidler og vaktmester), en midlertidig ansatt fagkonsulent i 60% stilling og en deltidsengasjert renholder. Museet hadde fast bemanning (opprinnelig på deltid) og kom med i ordningen med statstilskudd via fylkeskommunen allerede fra slutten av 1970-tallet. I 2003 utgjorde dette ca. 1,2 millioner kr. pr. år. Det kommunale driftstilskuddet utgjorde da ca. 300 000 kr. Resten av driftsbudsjettet på rundt 2 millioner kr. ble dekket av publikumsinntekter og eksterne prosjektmidler. Museet var åpent for publikum hele året.

De første avtalene om konsolidering gjaldt etter TMs ønske for bare ett år. I mellomtiden skulle det samles erfaringer og forhandles om endelige avtaler. Etter at det høsten 2003, i forbindelse med arbeidet med statsbudsjettet for 2004, ble klart at de statlige driftstilskuddene skulle gå direkte til de nye konsoliderte museene, avbrøt TM forhandlingene både med BKM og de andre mellomstore

og små museene i den konsoliderte enheten. Gradvis ble andre museer tatt inn i folden igjen, men BKM, som det neststørste museet i Midtre og Nedre Telemark, ble lenge holdt utenfor. TM hevdet at bemanningen her var for stor, og avslø videre forhandlinger inntil den faste bemanningen ved BKM var redusert med ett årsverk. Dette mente FHHL var urimelig.

Den endelige konsolideringsavtalen, hvor TM igjen overtok driftsansvaret for BKM, kom derfor først på plass fra 2008, etter at BKMs førstekonservator/bestyrer hadde sagt opp stillingen sin og gått over i annet arbeid. Driften ble i mellomtiden opprettholdt ved at Telemark fylkeskommune (TFK) fra år til år bevilget et driftstilskudd som svarte til statstilskuddet til BKM som var falt bort (og trakk et tilsvarende beløp fra det fylkeskommunale driftstilskuddet til TM). Da konservatorstillingen ved BKM ble ledig våren 2007, insisterte fylkeskultursjefen på at den ikke skulle utlyses, men at dette skulle overlates til TM etter at en konsolideringsavtale endelig kunne inngås. Til gjengjeld lovet han styret i FHHL å sørge for at TM ville lyse ut en fagstilling ved BKM, finansiert med økt statstilskudd til det konsoliderte museet.

Noen slik stilling er aldri blitt utlyst. Viktige funksjoner, som undervisning, ble heretter betjent fra Skien. Virksomheten ved BKM ble sterkt nedtrappet, og besøkstallene gikk raskt ned til halvparten av hva de hadde vært før konsolideringen. Åpningstidene ble redusert til sommeråpning og mottak av grupper etter forhåndsbestilling ellers i året. Og da den andre fagstillingen ved BKM ble ledig sommeren 2015 som følge av pensjonering, ble heller ikke denne erstattet. BKM ble en stund betjent fra Skien en gang i uken, men også dette falt bort.

TM hadde i 2013 vedtatt en strategiplan som innebar at det konsoliderte museet i fremtiden ikke ville ta ansvar for aktiv forvaltning både av museumsanlegget på Berg og av BKMs filial Kittelsenhuset i Kragerø sentrum. I stedet ville TM satse på å utvikle Kittelsenhuset som kunstnerhjem og turistattraksjon, og overlate ansvaret for eventuelle aktiviteter på Berg til den lokale eierstiftelsen og museets venneforening (og bare videreføre sin passive forvaltning av bygninger og samlinger der). Denne strategien er videreført i någjeldende strategiske plan TM for 2019-2022.

Kragerø kommune har støttet en styrket satsing på Kittelsenhuset ved å nær fordoble det kommunale driftstilskuddet til TM for drift av BKM (det er nå på 689 000 kr. pr. år). Men samtidig har kommunestyret vært tydelig på at det ønsker at TM også skal drive museet på Berg som før. Dette har TM imidlertid ikke vært villig til. Og det stilte både FHHL og venneforeningen i svært vanskelig situasjon. Uten kulturfaglig personell knyttet til Berg, samtidig som TM insisterte på at bare ansatte der skulle ha adgang til samlingene, ble det umulig å lage nye utstillinger, ta imot nye gjenstander, fortsette arbeidet med digitalisering av samlingene m.m. som venneforeningens medlemmer hadde vært vant til å bidra til i samarbeid det ansatte personalet.

Nyordningen innebar for nesten alle praktiske formål at TM hadde nedlagt Kragerøs hovedmuseum på Berg som aktiv museumsinstitusjon. Dette førte eksempelvis til at det ikke ble noe av en planlagt jubileumsutstilling på Berg til Kragerøs 350-årsjubileum i 2016. For oss som nå sitter i det lokale eierstyret, er det ubegripelig at en profesjonell museumsorganisasjon som TM ikke flere år i forveien grep denne opplagte strålende muligheten til å planlegge, få ekstern finansiering til og gjennomføre en slik utstilling til beste både for BKM og TM. Det er talende for TMs manglende interesse for driften på Berg.

I denne nokså desperate situasjonen ble det forhandlet med TM om en ny konsolideringsavtale. FHHL følte seg presset av omstendighetene til å inngå en ny treårig konsolideringsavtale, undertegnet i februar 2017 for tre år, som innebar at den lokale eierstiftelsen tok tilbake ansvaret for driften av museumsanlegget på Berg – mens TM mot våre ønsker likevel fortsatt skulle drive Kittelsenhuset på vegne av FHHL (se vedlagte avtale).

I prinsippet tilføres BKM gjennom denne ordningen sin andel av statstilskuddet. Noen av disse midlene brukes til å kjøpe tjenester fra TM, som fremdeles på utmerket vis står for vedlikehold av bygninger, parkpleie, renhold, forsikring m.m. Men mye går også med til å dekke felleskostnader i TM etter en fordeling som vi har mangelfull innsyn i. Og avtalen innebærer dessuten at vel 500 000 kr. av de midlene BKM disponerer, går til drift av Kittelsenhuset. Dette anser vi som en urimelig stor ressursbruk. Sammen innebærer disse forholdene at det fortsatt ikke er midler på driftsbudsjettet til BKM til noen kulturfaglig bemanning på Berg, og det hindrer en effektiv utnyttelse av de samlede ressursene til museumsdrift i Kragerø at våre to formidlingsarenaer i praksis drives som atskilte virksomheter selv om de har samme eier – FHHL.

Uten et minimum av museumsfaglig bemanning av anlegget på Berg er det i realiteten umulig å videreføre driften til tross for stor innsats fra venneforeningen. Frivillig arbeidskraft må ha veiledning for å beholde motivasjonen – og for å gjøre forsvarlig arbeid. For å løse dette problemet på kort sikt, valgte inngikk FHHL en avtale, i godt samarbeid med Kragerø kommune, med museets tidligere formidler/registrator som på gikk tilbake i deltidsarbeid på pensjonistvilkår for en tid. Dette gjorde det mulig å gjenoppta et minimum av normal museumsdrift på Berg, med samlingsutvikling, digitalisering og formidling, og fortsatt kunne trekke veksler på frivilligheten i venneforeningen. Men det var ingen varig løsning. Med fondsmidler har styret i FHHL derfor fra 1. august 2019 ansatt en daglig leder med god historiefaglig, pedagogisk og museumsfaglig kompetanse i 60-80% stilling, foreløpig som et prosjektengasjement for to år. Prosjektet er å gjenreise BKM.

Denne løsningen, som allerede har gitt driften på Berg et løft, er det altså ikke rom for innenfor de knappe driftsmidlene fra TM som vi disponerer selv. Om BKM skal kunne opprettholde et slikt minimum av profesjonell bemanning og forsvarlig museal drift når prosjektperioden utløper, må driftsøkonomien styrkes.

Vi har gjentatte ganger bedt TM om en gjennomgang av beregningsmåten for vår andel av fellesutgiftene i TM. Vi har også bedt om en gjennomgang og redegjørelse for TMs ressursbruk i Kittelsenhuset, som ikke på noen måte står i rimelig forhold til aktivitetsnivå og resultater der, eller til ressursbruken på Berg. Dette er blitt blankt avvist. Vi har også, i forbindelse med at den treårige konsolideringsavtalen utløp i vinter, bedt om forhandlinger med sikte på å justert avtalen, særlig knyttet til Kittelsenhuset.

Begge disse forholdene rundt konsolideringsavtalen er svært lite transparente for oss. Men vi tror vi med en bedre og mer samordnet utnyttelse av det kommunale driftstilskuddet, som gjennom konsolideringsavtalen for en stor del er øremerket til Kittelsenhuset, en bedre kontroll med vår andel av statstilskuddet og et mer aktivt arbeid for prosjektfinansiering av nye utstillinger både der og på Berg, vil kunne videreføre driften i hele BKM innenfor den avtaleformen som nå gjelder og med en daglig leder i stor deltidsstilling. TM har imidlertid blankt avvist vårt ønske om reforhandling av avtalen, som derfor inntil videre løper uendret.

Vårt håp er likevel at den nye given på Berg skal få både TM og VTFK til å se at det ville være en stor kulturpolitisk skandale om driften av det flotte museumsanlegget på Berg, som det tidligere er investert store offentlige midler, blir nedlagt slik TM så langt har lagt opp til. Vi ønsker å synliggjøre at den antikvariske bygningsmassen, samlingene, de gode utstillings- og magasinfasilitetene på Berg, og det store lokale frivillige engasjementet der, både i eierstyret og venneforeningen, ikke er et problem, men en ressurs ikke bare for Kragerø, men også for TM og den nye fylkeskommunen.

Når VTFK nå skal utarbeide sin første felles museumsplan/museumspolitikk, er situasjonen for BKM imidlertid svært prekær. Vi stiller oss undrende til hvordan den er blitt slik, gitt de klare forutsetningene som ligger til grunn for museumsreformen og det samfunnsoppdraget TM og andre

konsoliderte museer har påtatt seg. Og vi håper at museumsplanen vil innebære en endring til det bedre.

Museenes samfunnsoppdrag under og etter museumsreformen

I St.meld. nr. 48 (2002–2003) Kulturpolitikk fram mot 2014, kulturmeldingen, er intensjonen med museumsreformen oppsummert på følgende måte (uthevingene er våre):

Siktemålet er å få til ei institusjonell opprydding, slik at ein i kvart fylke vert sitjande att med eit mindre tal konsoliderte museum eller museumsnettverk, dvs. einingar med ei så sterk fagleg og økonomisk plattform at dei på ein meningsfull måte kan inngå i eit samla nasjonalt nettverk. **Tanken er ikkje å sentralisera, og det er lagt vekt på at lokale museum skal bestå som formidlingsarenaer innanfor ein konsolidert fagleg og institusjonell struktur.** Oppsummert er dei retningsgjevande prinsippa **å bevare og styrkja lokalt engasjement og deltaking i kulturvernet**, å tryggja fagleg kompetanse på regionalt nivå og å samordna musea i eit nasjonalt nettverk.

Dette er de retningslinjene som gjaldt da TM og andre konsoliderte museer tok på seg ansvaret for å samordne museumsdriften i sine respektive regioner. Utvalgte museumsenheter kunne styrkes gjennom reformen, men ikke på bekostning av det lokale museumstilbudet og engasjementet.

Disse museumspolitiske føringene gjelder fremdeles. Og de støttes opp av andre forventninger som museene stilles overfor både fra myndigheter og samfunnet ellers, og som klart forutsetter en desentralisert museumsstruktur i de konsoliderte museene:

Et godt eksempel er regjeringens såkalte Humanioramelding fra 2015, om de humanistiske fagenes plass i forskning og utdanning (våre uthevinger):

Museene er viktige som lærings- og kulturarena, ikke minst for skolene. Mange museer driver utstrakt undervisning for skoleelever i grunn- og videregående skole. Formålet med skolens opplæring i henhold til lovverket er å «gi historisk og kulturell innsikt og forankring», «kjennskap til og forståing av den nasjonale kulturarven og vår felles internasjonale kulturtradisjon». Skolen skal videre «gi innsikt i kulturelt mangfold» og la elevene «utfalde skaparglede, engasjement og utforskartrøng». Her har museene en styrke i kraft av å være steder der elevene kan inviteres inn i selve forskningsprosessen og lære hvordan ny kunnskap skapes. Museer kan bidra til at lærere kan oppfylle forventningene i læreplanen og har en særlig mulighet til å visualisere lærestoffet. **Utdanningsinstitusjonene bør derfor utnytte museene som «spesialrom» på linje med gymnastikksaler, kjemirom, naturvitenskapelige laboratorier eller musikkrom.**

Her stilles skoleverket og museene overfor forventninger som helt åpenbart forutsetter at museene driver formidling fra lokale arenaer. Og det samme gjelder en rekke andre roller som museene i stigende grad er gitt i senere år, som bidragsyttere til integreringspolitikken, til det psykiske helsevernet, til arbeidet mot ensomhet og for å gi folk følelse av tilhørighet, til arbeidet med demente og til helse- og aldersomsorgen mer allment. Alt dette er som ansvarsbevisste museer tar på seg som en del av et stadig videre samfunnsoppdrag – og som forutsetter lokal tilstedeværelse med bred kulturhistorisk formidling. Her er det ikke tilstrekkelig med et sentraltmuseum i «provinshovedstaden» og noen nisjemuseer eller turistattraksjoner i utkantene.

Hvordan bør museene organiseres for å møte disse forventningene?

FHHL stilte seg svært positivt til museumsreformen, og ivret for å bli med i den. Vi mener fortsatt at konsolideringsprosessen var nødvendig. Vi ser at den både i TM og ellers har gitt positive resultater i forhold til to av de tre målsettingene: Faglig kompetanseoppbygging på regionalt nivå og økt samordning og nettverksbygging på nasjonalt nivå. Vi registrerer dessuten også at mange konsoliderte museumsenheter har tatt ansvaret for å sikre desentralisert formidling i de lokale enhetene på alvor. I TM har dette midlertid gått helt annerledes. Her har konsolideringsprosessen i stedet, stikk i strid med oppdraget fra Kulturdepartementet, ført til en klar sentralisering.

Det startet for drøyt ti år siden med nedlegging av de enkelte lokale arenaene som egne avdelinger og enheter. Argumentet var at den enkelte medarbeider skulle bygge kompetanse ved å konsentrere seg om færre arbeidsoppgaver, men til gjengjeld, arbeide på tvers av geografiske skillelinjer, Det kulturfaglige personalet skulle enten være del av avdelingen «Samfunnsminnet» og arbeide med formidling i avdeling «Møtestedet». Den absurde konsekvensen av denne organiseringen var at formidlere uten lokalkunnskap ble sendt med bil fra Skien til Kragerø for å undervise skoleklasser, mens den gjenværende faglig ansatte ved BKM bare skulle drive med registrering og annen samlingsforvaltning. Dette var – og er – å sløse både med menneskelige og økonomiske ressurser, og viser manglende respekt for verdien av lokalkunnskap og gode kontakter i lokalsamfunnet, både i formidlingen og samlingsutviklingen.

Etter hvert er ressursbruken på de eksisterende lokale kulturhistoriske museumstilbudene blitt redusert, som i Kragerø, eller erstattet med helt nye tilbud, mer rettet mot reiselivsmarkedet, som i Porsgrunn. I Bø har det lokale museet trukket seg ut av den konsoliderte enheten, i Porsgrunn har TM sagt opp konsolideringsavtalen med by- og sjøfartsmuseet – og i Kragerø er vi blitt truet med at det samme kan skje med oss.

TM har altså ikke evnet – eller ikke villet – løse denne viktige delen av oppdraget museet påtok seg ved konsolideringen. Ledelsen ved TM har gjennom alle år, i dialogen med oss, i pressen og på andre måter hevdet at bakgrunnen for museets reduserte aktivitet i Kragerø og andre steder er økte kostnader, ufullstendig kompensasjon for disse gjennom statstilskuddene, lave kommunale driftstilskudd, økte krav til profesjonalitet fra Kulturdepartementet m.m.

Selv om det er noe i en del av dette, overser slike forklaringer for det første at Kragerø kommune faktisk har trappet opp sin driftstøtte betraktelig i senere år, slik at denne kommer pr. innbygger nå kommer godt ut f.eks. i sammenligning med Skien. Og fremfor unnlater TM i slike sammenhenger å nevne det som etter vårt skjønn er hovedutfordringen: Byggingen av et nytt sentralmuseum i Skien:

Dette har vært planlagt i svært mange år før det nå kan realiseres. Det gir mer enn noe annet god mening til den gradvise nedtrappingen av virksomheten i lokalmuseene. Slik det fremgår f.eks. av årsberetningen til TM for 2019, er likviditeten der svært god, og den er bygget opp over flere år med tanke å kunne møte de utfordringene som nytt museumsbygg ved Brekkeparken stiller museet overfor: Det skal ikke bare fylles med nye utstillinger; det innebærer også helårsåpent museum med flere ansatte. Det som i utgangspunktet er en gledelig ting – at Skien omsider får et tidsmessig museumsbygg – er i realiteten blitt en gjøkunge for oss andre i TM så lenge det ikke følger økte driftstilskudd med investeringsmidlene som finansierer selve bygget.

I tillegg kommer at TM i alle de årene museet har hatt eneansvaret for museumsdriften i Kragerø, har gjort forsvinnende lite for å skaffe eksterne prosjektmidler til utvikling av utstillingene der. Fra vårt ståsted fremstår den situasjonen vi er kommet i, som et resultat av manglende vilje til å prioritere Kragerø – og en lenge planlagt avvikling.

Om man vi forstå denne utviklingen, som etter vår erfaring er nokså uvanlig i det norske museumslandskapet under museumsreformen, må vi se litt nærmere både på hvordan TM ble organisert ved konsolideringen og hvilken rolle TFK har spilt.

Da konsolideringen ble vedtatt i Telemark i 2002, kom det til en diskusjon om hvordan den nye enheten skulle organiseres. Noen museer i Midtre og Nedre Telemark ønsket seg en helt en ny driftsorganisasjon i form av en stiftelse som skulle overta driften av alle de lokale museene, inkludert TM. Men TM aksepterte ikke denne løsningen, men ville i stedet foreta en virksomhetsovertagelse av de andre og mindre museene. Dette måtte disse akseptere for å bli med i konsolideringen. Og slik ble det.

Også slike løsninger kan ha fungert godt andre steder. Men i dette tilfellet var et åpenbart uheldig. Noe av forklaringen kan være at det var en god del motsetninger mellom museene, bl.a. knyttet til fordelingen av statstilskuddene under den gamle ordningen. Viktigere er imidlertid sammensetningen av styret i TM som forklaring på den sterke sentraliseringen vi har opplevd: Siden TM i Brekkeparken er så dominerende i størrelse, og stadig er blitt mer dominerende, har eksempelvis de ansatte styrerepresentanter regelmessig blitt valgt blant personalet i der. Enda viktigere er en arv fra tiden før konsolideringen: Et privat fond som har gitt tilskudd til Brekkeparken helst siden opprettelsen av museet der, og har som formål å støtte museet i Brekkeparken og andre kulturformål i Skien, har rett til å oppnevne et styremedlem. Og det har vært tradisjon at denne representanten også var styrets leder.

Ved den første konsolideringen fra 2003 var denne styrelederen sønn av en tidligere styreleder for «gamle» TM som igjen var sønn av en tidligere styreleder, alle oppnevnt av det samme fondet. I hvert fall de siste årene var fondets representant i TM styre også leder av fondet som oppnevnte ham. Vedkommende fratradte først i fjor – og ble erstattet av et nytt styremedlem oppnevnt av det samme fondet.

Dette er en konstruksjon som er noe uvanlig for en halvoffentlig institusjon som mottar sine vesentligste inntekter i form av offentlige driftstilskudd. Men med tanke på de betydelige midler fondet har tilført Brekkeparken, kan man kanskje forstå at det har oppfattet som svært hensiktsmessig så lenge TMs horisont og ansvarsområde var Skien. Annerledes blir det i et konsolidert museum med ansvar for mange museer i mange kommuner. Det kan ikke herske tvil om dette fondet, med sitt lokale Skien-perspektiv, både direkte gjennom styreledervervet og mer indirekte gjennom sine store økonomiske bidrag, har kunnet øve en urimelig stor innflytelse på prioriteringene til styret i det konsoliderte museet. Vi har vanskelig å tro annet enn at den spesielle utviklingen i vårt konsoliderte museum mye må ses på bakgrunn av dette forholdet.

I Kragerø har vi likevel med stigende forbauselse merket oss at hverken pressen, fylkesadministrasjonen eller fylkespolitikkerne har fattet interesse for denne underlige konstruksjonen, med tanke på de store offentlige midlene TM forvalter og det større geografiske ansvarsområdet museet har fått gjennom konsolideringen. Den burde vært avvirket ved konsolideringen. Og den bør bestemt avvikles nå, i forbindelse med utformingen av en ny felles museumspolitik for det nye storfylket. Det gamle forslaget om å opprette en egen driftsorganisasjon, med et helt uavhengig styre, som en overbygning over alle små og store enheter i det konsoliderte museet, hentes frem igjen – helst i form av en ny stiftelse som svarer til det det eksisterende TM eller en enda større konsolidert enhet der «gamle» TM i Skien er en av flere eierstiftelser fra vår region.

Dette bringer oss over på et spørsmål som derimot lenge har vært tatt opp av TM, i planverk, pressen og på annen måte: Eierstrukturen, med lokale anlegg som eies lokalt, mest av private stiftelser. Vi innser at det kan være noen ulemper med dette. Og vi kjenner til tilfeller hvor museumsstiftelser

friksjonsfritt er blitt avviklet eller infusjonert i en konsolidert museumsstiftelse. Dette skjedde eksempelvis da Norsk Maritimt Museum ble en del av Stiftelsen Norsk Folkemuseum fra 2015. Men dette var et ekteskap mellom to parter med klare fellesinteresser, og bygget på sterk gjensidig tillit.

Slik forholdene har vært i TM siden konsolideringen, vil det lett ta mange år å bygge opp en tilsvarende tillitt hos oss. På samme måte som vi velger å se på TMs atypiske strategi og sviktende resultatoppnåelse på én av de tre hovedmålsettingene for konsolideringen som et resultat av en spesiell historisk tradisjon i den lokale eierstiftelsen i Skien, er vi overbevist om at det ikke ville vært noen nevneverdig profesjonell museumsvirksomhet i Kragerø om ikke FHHL hadde beholdt eiendomsretten til museumsanlegg og samlinger. Den bør vi fortsatt ha i fremtiden. Samtidig ser vi gjerne at mulighetene utredes for at BKM – med både Berg og Kittelsenhuset – kan inngå i utvidet eller helt annen konsolidert enhet i fremtiden.

Den nye fylkeskommunens rolle i museumsarbeidet

De dårlige erfaringene vi i FHHL har med konsolideringen i TM, må også ses på bakgrunn av den gamle fylkeskommunens rolle:

Vi setter pris på at TFK har holdt armlengdes avstand i forhold til innholdet i utstillingsarbeidet og den øvrige formidlingsvirksomheten ved BKM. Mens vi ufrivillig stod utenfor konsolideringen i årene 2004-2007 nøt vi godt av nødhjelpen derfra, og har også hatt nytte av prosjektstøtte derfra. Et av de prosjektene som i en tidlig fase fikk betydelig drahjelp derfra til forprosjektering kort før den endelige konsolideringen med TM i 2008, har utviklet seg til et stort internasjonalt forskningsprosjekt om norsk eksport av naturis – «The Last Ice Age» – finansiert av Norges forskningsråd og nå ledet av Norsk Maritimt Museum i samarbeid med bl.a. Universitetet i Sørøst-Norge.

Planen er at viktige resultater fra dette forskningsprosjektet skal formidles i en ny og moderne utstilling på Berg som setter iseksporten fra Kragerø, Telemark og Østlandet for øvrig inn i en global sammenheng. TM var den første tiden etter konsolideringen involvert i prosessen med å organisere og finansiere forprosjektet, men meldte seg ut da BKM ble nedprioritert den strategiske planen der. Vi håper at det konsoliderte museet vil vise fornyet interesse når utstillingen skal planlegges – og at VTFK vil vise den samme velviljen som TFK i sin tid viste som fødselshjelper.

I selve konsolideringsprosessen savnet vi imidlertid et større engasjement fra fylkeskommunen. Det gikk etter vår oppfatning helt galt allerede da vedtaket i fylkestinget sommeren 2002. Da ble det etter et benkeforslag vedtatt at TM skulle ha både det praktiske og formelle ansvaret for konsolideringsprosessen i sin del av fylket. Dette innebar at hele prosessen ble avpolitisert, og at TM uten innblanding fra TFK fikk bestemme betingelsene, endre dem underveis og avgjøre om de ble møtt. Når vi ønsket at TFK skulle engasjere seg i å få fortløp i konsolideringen, fikk vi ofte høre at ansvaret for den var overlatt til TM. I perioder følte vi at fylkeskommunen i beste fall var en passiv tilskuer til det som (lengre ikke) skjedde.

Vi håper nye VTFK vil ta et helt annet og fastere grep om museumspolitikken, og i samspill med stat og kommuner og gjennom den nye museumsplanen, tildelingsbrev og andre styringssignaler mer aktivt arbeide for en rimelig fordeling av ressursbruken og aktiviteten mellom vertskommunene for museene i regionen.